

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԵՐԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՎԵՐՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԵՐԱ ՈՒՐԲԱԹ 27 ՅՈՒՆԻԱՐԻ 1856

ԹԻՒ 512

ԶՄԻՒՌՆԵՐԱ, 27 ՅՈՒՆԻԱՐԻ

Աստուծոյ խաղաղութեան անաշարկութեան ընդունելութիւնը մեծ ուրախութիւն պատճառեց Վաղարշ մէջ. բայց Նիգղիոյ լրագրութիւններէն շատերը վատաբանութիւն չեն ցուցուներ Ռուսաց կառավարութեան խոստմանը վրայ և կըսեն թէ ընդունուած պայմանները բաւական յայտնի կերպիւ բացատրուած չեն, ուստի հաշտութեան բանախօսութիւնները կարելի է որ յաջող վախճան մը չունենան: Վարձեալ անգղիական ուրիշ օրագիրներն ալ կը ցուեն այս հաշտութեանը վրայ. քանզի աղէկ հաշտութիւն մը չկրնար ըլլալ, վասնզի Աստուծոյ միջնորդութեամբ ի գործ կը դրուի որ աւելի Ռուսաց պաշտպանն է քան թէ արեւմտեան տէրութեանց երեսփոխանն է, կըսեն: (Հաւատարմէ ալ լրագրութեանց մէկ քանին) ըստ այսմ մասին հրատարակածները:

Ստեփաննայ Լեւոնի Լեւոնի, ինչպէս անցեալ տարի ընդունուած անաշարկութիւնները իբրեւ հիմն պիտի համարուի նոր վիճաբանութեանց և դեռ պահական իմաստութեան կրթութիւն մը, հարկ չէ մարգարէ մնալ ըլլալ անոնց վախճանը գուշակելու համար: Վաղարշ մը հաշտութեան օրհնութեանց արժէքը և պատեհազմին սոսկալի տառապանքները անձանթ չեն մեզ. սակայն եթէ մեր ճգնաժամը արդիւնք պիտի ըլլայ թողութիւն մը, ինչ որ քաջապէս աշխատեց քաջատու կործանող, այս բանը խնդրութիւն և եղբայրաբարութիւն մը պիտի ըլլայ. որուն չկրնար հանգուցիլ արդիւնքը:

Եւրոպայի շուրջ լինելով Վաղարշ և Նիգղիոյ պատերազմը և օգուտը կրպակներէն որ հաստատուն մնան իրենց խնդրոյն մէջ՝ ձեռք բերելու համար այն ամեն զօրքեր որ ըլլին թէ ստակի և թէ մարդոց կողմանէ: Վանդի անպատուութիւն մը չիլայ Ռուսիոյ համար եթէ մինակ ըլլայով:

ՔԱՂԱՔԱՎԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՏՐԻՏՈՒՐ

ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ

Կիրք յիս զարթնուն ներհակկիրք թէ՛ զհարգ ճշմարտութեան՝ դժուար բաժին մընայ ցարդ. կամ զի՞ արդեօք բարեարարացն դատու:

Դեռ գաճաթիւն պահի վիճակ տարապարտ: Օր չէ Վրպին իմաստութեան երկնածիր Նշամանգաղ ըզմեր պճնէ՛ մըտաց ծիր:

Ինչէր գըլու իս սպիտակափայլ հերպանձ, Նիկեպարան գլխոց պատճառք նորոգման, Դեռ տոտանի յալիս վշտաց դառնութեան, Իւ ըզջօնիւք պոստի ճակատ քրտնաջան:

Օր չէ Վրպին ճշմարտութեան երկնածիր Նշամանգաղ ըզմեր պճնէ՛ մըտաց ծիր:

Ո՛հ առ իմէ՛, իսկ գողգոթն քոյգ մատուներ, Ըջ բողմամեայ՝ բիւր համբուրց արժանի, Օրոյն գրիչ քո՛ հինաւուրց և ոսկի կարաց ընկճէ՛ ընդ վատապա՛մքն արփենի:

Օր չէ Վարուն խաղաղութեան երկնածիր Վանեալ գճիւսիս ջնուցանէ՛ զմտաց ծիր:

ՄԵԼ քո անմահ կայցէ՛ անուն և արձան, Թէ ոչ ի կիծա ըստ գիւցազանց յաղթական, Գէթ ի տաճարոս երախտագէտ մեր սրտից (Յաւերժացեալ աստ և յանկեան յաւիտեան: Օր բարեկեան երկիրք միայն են աթուր Բարեացապարտ Վարկնայն տըրխաւր:

Ա. Ս. Յ. Գ.

չկրցաւ. ժաքաւիլ անոնց միաւորեալ զօրութեանը դէմ և պարտաւորեցաւ ստորագրութիւն այս պայմանաց. սակայն ամօթ և վնաս պիտի ըլլայ արեւմտեան տէրութեանց, եթէ օրինաւոր կերպիւ ձեռք բերուած պատուները ետ թողուն, զինի վճարելոյ յաղթութեան բոլոր ծախքերը: Ռուսիոյ անաշարկուած պայմաններուն մէջ չեմք տեսներ զհատուցումը պատերազմական ծախսաց զօրս Նիգղիոյն և Վաղարշի ըրին: Այս օրինակ ներողամտութիւն մը ուրիշ տեղ չկրնար իրաւացի վարձատրութիւն մը գտնել բայց միայն ապահով կերպիւ ստացուած և պատերազմին վերջը ճանչուած արդեանց մէջ:

Ստեփաննայ Լեւոնի Լեւոնի, ինչպէս անցեալ տարի ընդունուած անաշարկութիւնները իբրեւ հիմն պիտի համարուի նոր վիճաբանութեանց և դեռ պահական իմաստութեան կրթութիւն մը, հարկ չէ մարգարէ մնալ ըլլալ անոնց վախճանը գուշակելու համար: Վաղարշ մը հաշտութեան օրհնութեանց արժէքը և պատեհազմին սոսկալի տառապանքները անձանթ չեն մեզ. սակայն եթէ մեր ճգնաժամը արդիւնք պիտի ըլլայ թողութիւն մը, ինչ որ քաջապէս աշխատեց քաջատու կործանող, այս բանը խնդրութիւն և եղբայրաբարութիւն մը պիտի ըլլայ. որուն չկրնար հանգուցիլ արդիւնքը:

Տի Սէ Լրագրիւ, իւր թերթին մէջ որ ի 18 յունիսի, կըսէ թէ Վ Էնայէն հասած խաղաղութեան լուրերը տարածուելէ ի վեր ընդհանուր զգալմանը ուրիշ բան չէ բայց միայն անհաւանութիւն և ամօթ. վասնզի հաշտութեան անաշարկութիւնները անբաւական և տարտամ են. ուստի Կարգաբաժին մը (Վ Էնայի Ռուսաց Դեպարտմէն) վարպետութիւնը անգամ հարկաւոր չէ բանախօսութեանց հիմունքները՝ իբրեւ միջոց:

ՀԵՐԵՆԻՈՍ ԻՇԵՆՖԵԼԵԱՆ

Կամ Ինչպէս այս պարսկէն Վաղարշի վրայ

ճանօթութիւն արդարաւոր:

(Հարուստութիւն 1)

Չորագործ պառաւ մեծապէս հոգ կը տանէր որ բնաւ բան մը փորձիկ Հերիկոսին համար չպակի և անատապէս ուտելու կերակուրը կուտար. բայց ամենեւին հոգ չէր տանիր անոր կրթութեանը վրայ. ուստի մանուկը ոչ գրել և ոչ կարգալ կը սորվէր և երբեք անոնց բերանէն լսուած լինէր զոր մը թէ պէտք էր անոնց անտալիս անտալիս ինքն ինքն ինչէր անէր. սակայն իւր կիրքը վերջին ատիկան թուղթ խաղաղութեան տարուն, գործադրութեամբ այս անաշարկութեան մեծ յանցանքին ինքն ալ հետեւած էր. ուստի Հերիկոսին հետ կը զգուշանայ. և երբ կողոպուտէ մը ետ դառնար, առանց անոր քանի մը խաղաղի բերելու չէր ի գար. օրինակի աղագաւ, կերպ կերպ պզտի փայտէ պատկերներ ընծայեց, որոնց մէկուն մէջ նկարուած էին օղակներով լեցուն փարախ մը. հովիւր և իւր շունը. ուրիշ մը մէջ զանազան ծառեր սրանց ճիւղերէն կարմիր ու գեղին պտուղներ կախուած էին. նաև փոքրիկ հայելի մը և ուրիշ տղայաց վերաբերեալ զբօսարի բաներ տուած էր. Սէ կ'որ մը որիմք մը ծախու առաւ. և կարծեքք մը անոր նուագել տորփիցոյ, ուրիշ անգամ մ'ալ փունջ մը արուեստական ծաղիկ բերու, և ուստի անոր նմանը թուղթէ

մը գործածելու անպիտան ընելու համար դաշնակցաց պատերազմի պատրաստութիւնները և զինուորական գործողութիւնները Վաղարշի հետ եղած հաշտութեանը երբեք աղէկ պիտի չըլլայ բայց միայն երբեք կարկառէն չիլլաւ պերտութիւնը ինչքէ չալի:

Ինչպէս կը տեսնուի այս յառաջ բերուած յօդուածներէն, Նիգղիոյ լրագրաց մեծագոյն մասը գործադրութիւն և անպատահութիւն կը ցուցնեն հաշտութեան լրաց վրայ. Վաղարշ գիտնալ արժան է որ Նիգղիոյ զրադիրները՝ որչափ որ աղագիտութիւն ալ ունենան, դարձեալ Նիգղիոյ կառավարութիւնը չեն. ուստի մենք կը կարծեմք որ Վ Էնայի գահը լրջաբար ամենեւին հաստատուն հաշտութիւն մը պիտի ծագի. Վանդի տարակոյս չունիմք թէ Ռուսիան ջանք պիտի ընէ մտերմաբար և անկեղծութեամբ ի գործ դնելու իւր ընդունած պայմանները և հեռու պիտի կենայ դեպքանական բանախօսութեանց մէջ ծանր արդեւքներ և դժուարութիւններ հանելու. ինչպէս որ կը կատարուի Սէ թիւ Վ Էնայի լրագրութիւնները: Բոլորովն Ռուսիոյ տէրութիւնն ալ անշուշտ հաշտութեամբ պիտի տեսնէ իւր նաւահանգըստաց և իւր վաճառականութեան ազատութիւնը. նմանապէս օտարական զինուորաց իւր երկիրներէն ելելը, ուր քիչ մնաս չպատճառեցին:

Ինչպէս Կարմաշ Պէթ Լրագրիւ Վաղարշի կողմէն Վեդրուպի տարած անաշարկութեանց բնագիրը կը հրատարակէ, որուն թարգմանութիւնը հետեւեալն է:

1. Վանդի տարակոյս չունիմք:

Ռուսիոյ պաշտպանութիւնը կատարելապէս պիտի ջնջուի. Վանդի տարակոյս չունիմք:

Կարելու զանազան գոյներու փոխել այս զբաղմունքներով երկայն ժամանակ տղան կը զբօսնուր. բայց և այնպէս խաղաղիկներուն մէջէն Հերիկոսին ամենէն նախամեծարը՝ իւր մօրը պատկերը կը թուէր. զոր պառաւը գլխէն յափշտակած էր. տարիա պղտի ճարտարագործ մանրանկար մըն էր, ոսկիի մէջ զետեղուած աղաման, գոլ պաճուճեալ և փայլուն ապակիով մը գոցուած էր. չարագործ պառաւը երբեմն թէ որ ուրախութիւն մը ունենար, ձեռքը կուտար զանի, բայց անմիջապէս նորէն ետ կ'առնէր:

Երիտասարդ գողը յաճախ այս պատկերին վրայց կը կարդէր, և իւր մայրը միտքը բերելով գաղտնապէս թափած արցունքները կը կարէր, և ինքն ինքն այնպէս կը կարէր. Վանդի տղիկ, պէտք է շատ բարբարոս ըլլայ մէկը՝ որ քեզի պէս մանուկ մը անանկ մօրը ծոցէն յափշտակէ. ո՛հ, ինչ վիճակի մէջ էիր ծնողացդ. քով, որչափ զանազանութիւն կը գտնանք թէ որ բաղդատեւ լու ըլլանք մօրդ. քովը եղած ժամանակուան վիճակը այս ներկայ վիճակիդ հետ. և գործախոս մայրդ ինչպէս արդեօք արտասուք կը թափէ քու վրայդ, ո՛հ, թէ որ կարենամ զքեզ իրեն բաղկացը մէջ դնել, ինչ մեծ երջանկութիւն պիտի զգամ. հարկը անգամ արդէն կրնայ ազատել, թէ որ իմ կարծեալ բարեկամներս ինձ մէ կ'ստեղծ չունենային և արթուն հսկողութիւն չընէին փրայ. Այս թշուառ երիտասարդը հաշտութեամբ խօսակցութիւն կընէր Հերիկոսին հետ, և զանիկա զբօսնելու և միտքը լուսաւորելու համար զգուշաբար պատմութիւններ

1) Տես լրագրիւ 310 և 311 թիւերը:

իրենց բաղձանայր, իրենց կարօտութեանցը և իրենց օգտիցը համեմատ կարգադրութիւն մը պիտի ընեն. և այս նոր կարգադրութիւնը, որուն վրայը խորհուրդ պիտի հարցուի ժողովըրդեան, պիտի ընդունուի պայմանադիր տէրութիւններէն և Սուլթանը իւր հաւանութիւնը պիտի տայ անոր՝ իբրեւ թէ իւր վեհապետական կամքէն յառաջ եկած ըլլայ:

Այս տէրութիւն մը պիտի չկրնայ, ինչն իցէ պատճառանօր և սրեւիցէ պաշտպանութե ձևով յանուբեան իշխանութեանց ներքին կառավարութեան խնդրոց մէջ խառնուիլ: Յիշեալ իշխանութիւնները որոշ կարգադրութիւն մը պիտի հաստատեն, ըստ պահանջման իրենց աշխարհագրական դրոյց, և ամենեւին արգելք մը պիտի չըլլայ անոնց որ իրենց ապահովութեանը համար, ուղղանուն պէս ամրացնեն իրենց երկիրը ընդգէմօտար տէրութեանց յարձակման:

Ի փոխանակութիւն բերդերուն և երկիրներուն որոց տիրած են գաշնակցաց զօրքը, Ռուսիան հաճութիւն կուտայ իւր սահմանագիծը ուղղելու: Եւրոպայի թուրքաստանի հետ: Այս գիծը Շոթլանտի շրջականերէն սկսելով, պիտի անցնի այն լեռներէն որ գէպի հարաւային արևելեան կողմը տարածուած են, և Սալոնիկ ըսուած լիճը պիտի վերջանայ: Յիշեալ սահմանագիծը ըլլալու ընդհանուր գաշնակցութեամբը վճռաբար պիտի կարգադրուի, և Ռուսիային թոյլ տուած երկիրը յանուբեան իշխանութեանց պիտի վերադառնայ և հետեւեալ Ռարձրագոյն յրան վեհապետութեանը:

2. Վանուբե գեղը: Վանուբե և անոր բերաններուն ազատութիւն ազդու կերպիւ պիտի ստորագրուի և ըստական կարգադրութիւններով, որոց գաշնակցի տէրութիւններն ալ մասնակից պիտի ըլլան, բայց ի գետեղերեայ տէրութեանց մասնաւոր դիրքերէն, որոնք պիտի կարգադրուին ըստ սկզբանց հաստատելոց ի ժողովն Վանայի որ եղած է ժամանակաւ ի մասին գետական նաւարկութե: Վաշնակցի տէրութիւններէն իւրաքանչիւրը ի բաւուր պիտի ունենայ մէկ կամ երկու թիթե նաւ միշտ սպասել տալ նոյն գետոյն բերանները՝ ապահովելու համար զգործադրութիւնը Վանուբե ազատութեանը վերաբերեալ կարգադրութեանց:

3. Սուլթան Վանուբե: Այս ծովը բաց պիտի ըլլայ վաճառականի նաւուց և գոց պիտի ըլլայ պատերազմական նաւուց համար: Ռուսի անոր մէջ նոր զինուորական նաւարաններ ոչ պիտի շինուին և ոչ պիտի կըրտանան:

Կըրտանմը. բայց հարկ էր աղէկ զգուշանալ երբէք Վանուբե և յաւիտենականութեան վրայ յօք չլսուիլ, քանզի միւս գողերը այս բանին օխերիմ թշնամի էին, ուրիշ բանէ չէին վախնար բայց միայն իրենց խղճմտանաց խայթը արթնցունող բաներէն:

ԳԼՈՒԽ Ե.
Փախուսի քորձը:

Երբոր Հերիկոս քիչմը մեծցաւ, ուղեց գիտնալ որ գողերը ուր կերթան այրէն բաժնուած ատենին, քանզի այս բանը ստեպ կը պատահէր: Հատ անգամ առաջարկեց իրենց հետ ընկերանալ. բայց միշտ կը մերժուէր իրեն առաջարկութիւնը՝ որ մը երբոր դարձեալ տաղաւիրութիւններէն համար գացած էին, պառաւ որ ալ քաջելու կարողութիւն չունէր, և այս պատճառաւ միշտ այրը կը կենար, զուարթալից և կայտառ տղուն համար տխուր ընկերութիւն մըն էր: Երկու գէշ բնութե տէր մէկն էր և ըստորում աչաց տկարութիւն ունէր, կանաչ քողի մը ետե կը պահուէր: Երբ մէջ երկայն ժամանակ կը նստէր. հին լաթերը կարկատելով և կամ ստակ համբելով կը լըզաւորէր առանց բան մը խօսելու. ետքը օրուան մեծ մասը կը քնանար, նմանապէս այն օրն ալ իրեն սովորութեանը պէս օրուան մէկ մասը քնացաւ: Փոքրիկ Հերիկոսն ալ այս անթէն օգուտ քաղելով մոմ մը վառած մօտէ գետնափորին մէջ մտաւ. ուսկից միշտ աւազակները դուրս կը լսէին: Արջապէս մինչեւ երկու

հաստատուն պահուին: Վան ազգաց առեւտրական և ծովային օգտից պաշտպանութիւնը պիտի ապահովուի Սուլթանի նաւահանգստաց մէջ: Հաստատութեամբ այնպիսի կարգադրութեանց որ համաձայն ըլլան ազգաց մէջ նուիրական եղած իրաւանց և սովորութեանց սահմանելոց ըստ այսմ մասին: Գետեղերեայ երկու տէրութիւնները կը պարտաւորին փոփոխակի, որ նոյն ծովուն մէջ այնքան թիթե և սահմանաւ զօրութեամբ մը նաւեր ունենան, որչափ որ հարկաւոր են իրենց ծովեղերեայ երկիրներուն պահպանութեանը համար: Այս պայմանադրութիւնը, որ առանձինն յիշեալ երկու տէրութեանց մէջ պիտի ըլլայ, իբրեւ յաւելում՝ ընդհանուր գաշնակցութեան մէկ մասը պիտի համարուի, գաշնակցի տէրութեանց հաւանութիւնը ստանալէ ետե: Յիշեալ զապահովութեանը ոչ պիտի կրնայ ջնջուիլ և ոչ փոփոխուիլ առանց հաճութեան ընդհանուր գաշնակցութիւնը ստորագրող տէրութեանց: Սուլթանը ներգոյն գոցուիլը արգելք մը պիտի չըլլայ պահպանութեան նաւուց ներս մտնելուն, որոնք յիշուած են նախընթաց յօդուածոյն մէջ:

4. Ռարձրագոյն յրան հպարակ Ռարձրագոյն:

Ռարձրագոյն յրան հպարակաց ապահովութիւնները պիտի հաստատուին առանց վնաս մը պատճառելու Սուլթանին անկախութեանը և իւր թաղաւորութեան արժանաւորութեանը: Եւ այսմ խորհուրդ կը ըլլայ ի մէջ Եւրոպայի, Վաղից, Սիւնի Ռիտանից և Ռարձրագոյն յրան ի մասին ապահովելու Սուլթանին քրիստոնեայ հպարակաց՝ իրենց կրօնական և քաղաքական իրաւունքները, և հաշտութիւն ըլլալու ժամանակը Ռուսիան ալ պիտի հրաւիրուի մասնակից ըլլալու նոյն խորհուրդին:

5. Վատերազմող տէրութիւնները իրաւունք պիտի ունենան, եթէ հարկ պահանջէ, և ըստական օգտիցը համար, մասնաւոր պայմաններ յառաջ բերել, բայց ի 4 երաշխաւորութիւններէն:

Հայկազուն երեւելու ուսումնական երիտասարդներէն մէկը, որ Եւրոպա ծնեալ և այնտեղ ստացած է իւր կրթութիւնը, յետագայ պատուական յօդուածը կը յաղարկէ մեզ ի հրատարակութիւն, որուն վրայ մեր յարգոյ ընթերցողաց ծանր ուշադրութիւնը կը հրաւիրուի:

Վաղաքարթութիւնը՝ մարդկային ազգի այս մեծ բարերարը, մինչեւ ցայսօր Եւրոպայի մէջ արգելուած, կը պատրաստուի ինքզինքին դրած սահմանները անցնել: Երկու գէպի մեր կողմը

թեյ գուռը հասաւ, բայց չկրցաւ դուրս ելլել, որովհետեւ շատ զգուշութեամբ բոլոր փականներով գողտուած էր. ուստի տրամաթիւն տ դարձաւ: Բայց գետնափոր ճանապարհին բոլոր կողմերը շրջելով, նեղ և անձուկ ճամբաներ գտաւ որոնց երկայնութիւնը անբաւ էր: Նմանապէս անոնցմէ մէկուն մէջ մտաւ, բաւական քաղց և գրեթէ մամը կը սպասէր և մարելու ալ վրայ էր, մէյմալ հեռուէն լուսաւորութիւն մը երևցաւ իրեն հետքերը թեւաւ լեցուած կողմը գէպի հոն երթալ. այս լուսոյն շողիւնը երթալով կ'աւելնար, այնպէս որ բոլորեքեալ մարմնոյ պատկեր մը կը ներկայանար տաշար առջև: Նստին քաջութեամբ յառաջ երթալով, վերջապէս ժայռի պատուաւածքի մը հասաւ, ուր լուսոյ շառաւիղները ճանապարհ կը յորդէին իրեն, և ալ գետնափորէն դուրս ելլելը գիւրիկն էր: Ռուսի անկախութեան ուրախութեամբ անմիջապէս դուրս ցատկեց:

Երկու գէշ բնութե տէր մէկն էր և ըստորում աչաց տկարութիւն ունէր, կանաչ քողի մը ետե կը պահուէր: Երբ մէջ երկայն ժամանակ կը նստէր. հին լաթերը կարկատելով և կամ ստակ համբելով կը լըզաւորէր առանց բան մը խօսելու. ետքը օրուան մեծ մասը կը քնանար, նմանապէս այն օրն ալ իրեն սովորութեանը պէս օրուան մէկ մասը քնացաւ: Փոքրիկ Հերիկոսն ալ այս անթէն օգուտ քաղելով մոմ մը վառած մօտէ գետնափորին մէջ մտաւ. ուսկից միշտ աւազակները դուրս կը լսէին: Արջապէս մինչեւ երկու

առաջ կուգայ, իր կեցուցիչ գործառնութիւնը կատարել, անով կենդանացնելու զանազան տարերքը և իր հոգը ձեռքով փոխակերպելու զանոնք: Վաղաքարթութիւնը՝ որ Եւրոպայի համար աղբիւր մըն է մեծամեծ հարստութեանց և կատարեալ բարեբաւութեան, ինչ հրաշքներ չեն գործեր արդեօք մէկ երկրի մը մէջ, որ բնութիւնը այնքան շուայ է, ինչպէս մեր երկրին մէջ: Վաղաքարթութիւնը չկրնար մտնել ժողովրդի մը մէջ բայց եթէ իր ունեցած ուսումնական վարժիչ չափով մանաւանդ որ ուսումնալ պարտի մինչուկ մէկ կէտ մը յաւաքել, թաց ըլլալ անոր: Ապաքէն հարկաւոր է որ միտքերը ստացած ըլլան աստիճան մը բաւական զարգացման որ կարենան քաղաքակրթութեան կարեւոր ըլլալը հասկնալ և անոր ազդեցութեան հպատակիլ: Եթէ որ շատ կամ քիչ անհոգութեան վիճակի մը մէջ ուժերն ին կտրած տկարանան, չեն կրնար անոր մեծութեան յարգը ճանչնալ և կ'ատեն կ'արհամարհեն ամէն նորաձեւութիւն: Եւրեմի կրթութիւն և ուսումն ամէն ազգի վերանորոգութեան կամ բարեբաւութեան հիմն է, և մտաց մշակութիւնը՝ քաղաքակրթութիւն կըրերէ, ինչպէս և իւր ապագայ զարգացումն ալ անոր արդիւնքն է:

Այս համառօտ խորհրդածութիւնները մտքերնիս ձգողները՝ օմանեան կառավարութեան հիմնական ըրած բաղմաթիւ ջանքերն են, որոնց մով կ'ուզէ թուրքաց ազգը հանել բարոյական վճատութե վիճակէն որուն մէջ ընկղմած էր շատոնցմէ: Սակեւ պարագայի մը մէջ չենք կրնար գանց ընել և չնուիրել քանի մը տող ազգիս մտաւորական վիճակին կացութեանը: Հայոց ազգը թէ իր աշխարհագրական դիրքով, թէ իր հանձարով և յաջողակութեամբ, թուր թէ մասնաւորապէս սահմանուած է երեւելի մաս մը ունենալ: Երեւելի վերանորոգութեան գործոյն մէջ: Այս հաստատուն ներքին համոզումը ունենալով, քննենք հիմա մեր մտաց մշակութեան աստիճանը և ըրած ջանքերին՝ մեր մտաւորական կարողութիւնները զարգացնելու համար:

Ստորագրէ որ ժամանակէ մը հետեւ շատ անձանք մարդոց սկզբնաւորութեամբ հայրազգայտանինը պատրաստ ունին մէկ քանին անխիտ հարկաւոր մը: Երբեք որ անհրաժեշտ են մտաւորական կարողութեանց մշակուելուն համար: Վարժարան մը կայ ուր աշակերտները լրեւելան և Եւրոպական ընդունելու կը հետեւին, և Վաղաքարթութիւն և Վարդապետութիւն ու Տրամաբանութիւն կը սովորեն: Այս վարժարանը շատ վաղահաս արժանի յարգելեաց

բով զարգարուած, և գետինը կերպ կերպ անհամար ծաղիկներով ծածկուած էր: Թանցող ուրախարար զայլայլիկները կը լսուէին: Հովտին մէջ լճակ մը կը տեսնուէր. այս յստակ և հանգստ ջրերուն մէջ ընդարձակ հայելիի մը նման արշաւուսոյ ճաճանքը կանաչագեղ լեռանց գագաթները կը նկարուէր:

Երեսարար Հերիկոսը ապշեցու մնաց բոլորովին ինքզինքէն ելած կարծիքով. երկայն ժամանակեայ քնէ մը նոր արթնացած կէս քանմարդու մը պէս կը գանգաւէր և անկառայց դիտելէն ուրիշ բան չէր կրնար ընելու, և լռիկ մնալի երկայն ատեն չկրցաւ յայտնել իր զարմացումը: Վերջապէս ազաղակեց, ուր եմ ես, ինչ ընդարձակ սահման մը չընտրատած է բոլորտիքս. ո՛հ, որչափ գեղեցիկ, քանի չըքեղ են այս ամեն բաները: Հիմա նոր զարմացմամբ մը երբեմն փառաւոր կաղնիի ծառ մը, Երբեմն կանաչ եղևիններով պսակուած քարաժայռ մը, երբեմն ալ թափանցիկ լճակ մը և կամ վայելիի վարդերէ ծաղիկալ մնացաւ մը կըրթաւ:

Երբեք ալ նոյն ժամանակ եղևիններով ծածկուած բլրի մը ետեւ սկսաւ երկու օտիկ փայլ ամպերու մէջնէն դուրս իւր ճառագայթները ցրտցունել: Հերիկոսը ապշեալ աչքը կը նկատէր զայն, իրեն անանկ կը թուէր որ անբաւ բոց մըն է անկիւ որ կը բարձրանայ և անանկ կարծեց որ տաղին անգամ տեսած ամպերը պիտի այրեն զինքը, աչքերը չէին յագենար գանի գետնէն մինչև որ արեգակը առաւօտեան մտաւ խաղովը պատած բարակ շղջատիւղի մը պէս

կառավարութեան տակն է, և ունի փոքր մասնաշաղկապ մը ընտիր գրքերով և ուսումնական գործիքներով: Իսկ աղէկ գիտնալով ալ ինչ որ մինչև հիմա եղած է, չենք կրնար չտեսնելու արհեստ և չունի թէ տակաւին շատ լաւացնէ: Եւ բաներ կան որոց ձեռք զարեւել պէտք է: արժարանին ուսմանց կարգերը բաւական չեն: Իստ հարկաւոր մասեր կան տակաւին որ զանց դաժ են: ( ) Երկնակի աղագու աշակերտները յուրի են բարձրովին մաթեմատիկայի հիմնաւոր ասումը և ընդհանուր պատմութենէ, որոնց մասութիւնը անհրաժեշտ հարկաւոր է մտաւոր շարժացման համար: Աղէկ գիտնելը որ աս վարժարանին մէջ քանի մը փոքր կարգեր կան գաւազան ուսմանց, բայց չկարծեն բնաւ որ դիտութեան մը վերջիւրայ հմտութիւնները հերիք կըլլան: Աւագընէլու համար վարժարանիս ուսմանց փառքերը պէտք է որ նախ ետ կենանք, հրաժարինք այն սխալ սկզբունքէն, որ է կարծելը թէ մէկ ուսուցիչ մը պարտի շատ տարբեր բաներու հմտութիւնը: Աւագընէլու կարող չէ աղէկ սովորեցնել ուսմանը մը թէ որ հիմնովին սովորած չէ: Հարկաւ աս բանը շատ աշխատանք կը պահանջէ և մարդուս գիտութիւնը կը կոտորէ: Եւ վեր վարժարանին ուսուցիչները ստիպուած են իրենց ուշադրութիւնը տարածելու շատ տարբեր նիւթերու վրայ, և հետեւաբար չեն կրնար իրենց պաշտօնը ուղղաձիգ պէս արժանաւոր կերպիւ կատարել: Այսու ամենայնիւ մեր մեծարանքը մատուցանենք անոնց անձնաւորութեան վարժանքին, և մասնաւորապէս անոնցմէ մէկուն անխնայ գործունէութեանը, որ իր բոլոր փանդակ ժամանակը և բովանդակ հմտութիւնը նուիրած է մեր պատանիներուն յառաջդիրտութեանը: Այստեղի է ուրեմն որ մեր վարժարանին վիճակը նորոգութեանց կարօտ է, և կը պահանջէ նախ ուսմանց կարգերուն արժանաւոր կերպով բաժանումը իւրաքանչիւր ուսուցչի աւանդին հանգամանքը նկատմանը ունենալով: Եւրոպայի նոր ուսմանց կարգեր դնել: Իսկ ներքինայն հոս որ խիստ հարկաւոր եղած ուսմանը ներքէն որոշ հարկաւորութիւնն անհրաժեշտ է: Ընդհանուր պատմութիւնը և մաթեմատիկան է: Կան ուրիշ օգտակար գիտութիւններ ալ, բայց անոնց վրայք միտք ունինք ուրիշ յօդուածով մը խօսել, թէ որ ինչպէս կը փափաքենք շատ յաջողութեամբ ըլլայ մէջ այս կարեւոր նիւթին վրայ գործնելու հաստատուն ուշադրութիւն մը:

«Այս աղկալներ թէ գուցէ խելամը դժուարութիւններ հանող ըլլայ մեր փափաքանոցը դէմ և գուցէ ըսող ալ ըլլայ թէ շատ ծախքերու դուռ կը բանայ այս կարգաւորութիւնները որ մենք կառավարենք: Հիմնականէ կը պատասխանենք թէ նախ շատ ծախք չըլլար: Երկրորդ»

բոլորին վրայէն երեցաւ: «Այս ինչ է կանչեց տղան, ինչպէս՝ սքանչելի է այս ըսողը», և մեծ զարմացմամբ մը նորէն իր հայեցողածը այս բաւարարող աստիճան վրայ դարձաւ: Եւ մինչ որ աչքերը շարժած անոր առջեւն ընդհանուր պատմութեան գործունէութեան անոր վրայէն:

Ետքը քիչ մը յառաջ երթալով և երկիրը տեսնել տեսնել ծաղիկներով ծածկուած տեսնելով՝ չէր համարձակիր քալելու, փախնալով որ զանոնք չկոխէ: Անկարծ վտարիկ գառնուկ մը տեսաւ: Եւ վարդենի վարդի խելի վրայ պառկած էր: «Ի՜նչ գառնուկ մը գառնուկ մը աղաղակեց ուրախութեամբ», և դէպ ի անոր քովը վազելով, զանիկա բազկաց մէջ բռնել կողմէր: Կենդանին գլուխը դարձուց, և մայրիկ մը ելաւ կայեցաւ: «Ի՜նչ, կըսէր ինքնիրեն, միթէ կենդանի է կը քալէ, ձայն ունի, ընդհակառակն իմին ունեցածներս մոռնի և անկենդան են: Երբեք չեն շարժիր: Եւ զայի հրաշալի է ասիկա, ու աղքատ կենանք տուած է ասոր: Անտան միտքը դուռ որ գառնուկին հետ խօսակցի: զանազան հարցումներ ըրաւ անոր, և տեսնելով որ միշտ նոյն ձայնով կը պատասխանէ իրեն, քիչ մը զայրացաւ: Այս վայրկենիս մէջ պայծառապէս դիմօք և խառնաշաղկապով հոգիւ մը եկաւ որոնոր իր կրօնըստեցած գառնուկը, կը փնտռէր: Եւ մեծ զար»

թէ ամբողջ այս աղգին արտադրանքս բանին հոգաւորութեան կախաւ է: Եւ յիշուի շատ ծախքը ծանրութիւն չըլլար, թէ որ ամէն մարդ աս գործը յօժարութեամբ ցուցնէ, և թէ իւրաքանչիւր բարեկեցիկ ընտանիք հաճելու ըլլայ տարին քիչ մը բան նուիրելու իրենց կարողութեանը համար: Վարժարանին ծախքը համար, և յայնժամ անյապաղ պիտի կարգադրենք ան բաները որ հարկաւոր են ուսումնարանին յառաջդիրտութեանը համար: Եւրոպայի ըսինք թէ վարժարանին պէտք եղած բաներուն ընդարձակութեան կախաւ է մեր ապագայն: Բանիկ փաստիւք ցուցուցինք վերը թէ քաղաքակրթութիւնը կը մտնէ միայն այն ժողովրդոց մէջ որոնց իմացականութիւնը շատ կամ քիչ բարձր մշակութեան աստիճան մը ստացեր է: Այստեղի է որ թէ մենք պատանիներուն դաստիարակութիւնը զանց ընենք, թէ որ զանոնք յառաջ չմղենք աղգու կերպիւ յառաջդիրտութեան ծախքուն մէջ, անոնց միտքը անոնց մտաւորական կարողութիւնները պիտի չքաղուին և աղգերին պիտի չընայ յառաջ երթալ: Եւրոպայի համար ինչպէս և հիմնական ժամանակին որեւիցէ աղգի մը համար յառաջ չերթալը ետ երթալ է: Այստեղ կան անհեղինակ պիտի հեռանանք միշտ աւելի: քաղաքակրթութեան աղգերէն որոնք անպաշար յառաջդիրտութիւն ընելու վրայ են: Անտանը երբեք չենք կրնար պահանջել որ մեզի համարութիւն ունենան, և ոչ անոնց օգնութեանը կրնանք յուսաւ: Այլ մինակ մնալով մենք մեզի և աղետալ մտաւորական անգործութեան մը մէջ, պիտի կործանինք՝ հատնինք: Եւ կենսական ոյժը, մեր գործութիւնը իբրեւ աղգայնութիւն մը՝ անհերքելի պիտի ըլլայ: Եւրոպան պիտի մոռնայ մեզ, այս ժողովուրդին գոյութիւնը պիտի դադարէ, բնաջնջ ըլլայ: «Ի՜նչ որ ընդհակառակն աղբիւ Զանադուրութիւն և խնամք մը ունենանք աղգիս մանկուկը վարժելու և ժամանակիս պահանջմանցը յարմար ընթանալու, գիտութեանց լայն պիտի տարածուի մեր մէջ և պիտի չուշանանք մեր յարատեւութեան պտուղները քաղելու: «Այս խորհրդածութիւնները խիստ ծանրաւիշա և ուշադրութեան արժանի են: Եւ ասի կը համարձակիմք յուսաւոր թէ խոհեմ և ծանրաբարոյ անձինքը աղէկ պիտի կշռեն և պիտի իմանան անոնց կարեւորութիւնը: Եւրոպայի թէ այս աղգասիրական գիտողութիւնները քիչ կամ շատ օգտակար ըլլային մեր աղգին: Եւրոպայի նպատակին հասած պիտի ըլլամք»:

Կը հաստատենք թէ պատերազմով տէրութեանց մէջ զինադադարում մը որոշուեց է երբեք ամսուան համար, հաշուելով այն օրէն որ պիտի մնայմամբ տղուն երեսը նայեցաւ և չէր գիտեր անոր ուր ըլլալը: Հերիկոս զայն տեսնելով՝ առջի բերան քիչ մը վախցաւ, բայց երբ հովիւը բարեկամական կերպով զայն բարեկեց, քաջալերութիւն առնելով, ո՜հ, ինչ գեղեցիկ ես, և ձեռքովը երկինքը ու երկիրը ցուցունելով ըսաւ անոր, կապուի՛ր ըսէ ինձի թէ այս մեծ և անչափ այրը քոնկ է, չեմ կրնար ես ալ քու և գառնուկին հետ այս տեղ բնակիլ: Այն անգամ հովիւը բնաւ բան մը չհասկեցաւ տղուն ըսածներէն և կարծեց թէ խելքը կորնցուցած է: Ետքը հարցուց անոր որ ինչպէս այս տեղ ունենք եկած է: Բայց երբոր խելք տղան պատասխանեց որ գետնին տակէն եկած է, և անոր չարագործ պատաւին և մօրուանի աւաղակաց վրայք կը խօսէր՝ երիտասարդ հովիւր անմիջապէս գաղտնիքը իմացաւ և ստիպուեց զինքը պատել: Խոշտը Հերիկոսին վրայ և թեւերուն մէկուն մէջ դրան, և միւսին ալ գառնուկը առնելով հեռացաւ անկէ: Այնպէս կը վազէր որ կարծես թէ գողերը զինքը կը հալածէին:

(Պիտի շարունակուի:)
Թարգմանեաց ի դպրոցներէն
Ստեփան Կարապետ Գալստիան
Աւագընէլու Ստեփան վարժարանին:

սկսին հաշտութեան խորհուրդները: Կըսուի թէ այս խորհուրդները Փարիզ պիտի ըլլան և փետրվարի 8-20ին պիտի սկսին:

Օսմանեան կառավարութեան կողմէն բարձրապատիւ Սեփարդոս Ստիփան փաշան երեսփոխան պիտի ըլլայ յիշեալ ժողովոյն մէջ: Եւ արդէն իւր ճանապարհորդութեան պատրաստութիւնները կրնէ, որպէսզի առանց յապաղելու Փարիզ հասնի:

Վէնայէն հասած նախնիները կը ծանուցանեն թէ Ստեփան իւր կողմէն Պուլ կոմսը պիտի յուղարկէ յիշեալ ժողովոյն մէջ և Ռուսիան ինքնուրու կոմսը:

Իստմէն հասած վերջին լուրերը յունվարի 18էն են և կը ծանուցանեն թէ Պալաթական 3000 զինուոր և երկու թնդանութիւն մարտից յուղարկեր են ի Կէրէ: Կերէի թէ Ռուսերը որոնք գումարուած էին այս քաղաքին չորս կողմը, մեծ երկիւղ պատճառներ են բերդապահ զօրաց: Իսկ բարեբաղդութեամբ մինչև ցայսօր ամենեւին բան մը պատահած չէ նոյն երկիւղը հաստատելու համար: Իսկ յետ սպորիկ յիշեալ քաղաքին բերդապահ զօրաց թիւը բաւական է լուրի շատնալով, ամենեւին վախ մը չունին Ռուսաց կողմէն, որոնք եթէ յարձակելու ըլլան, տարակոյս չկայ թէ մեծ վնասով ետ պիտի վռնտուին:

Ի վերայ այս ամենայնի Կէրէն կը տեսնուէր որ թշնամին դէպ ի քաղաքը կը յառաջանայ զինուորական շարժումներով, ուստի հաւանական էր կերէի եղեր որ քանի մը օրէ ետեւ ծանր կեկ կուլ մը տեղի պիտի ունենայ:

Ի որտ Կէրէի ըստին այս օրերս շրջաբերական նամակ մը յուղարկեց աղգային երեսփոխանաց ժողովոյն անդամաց, որոնք իւր քաղաքականութեանը կուսակից և պաշտպան կը կարծուին: Այս շրջաբերական գրութեամբ յիշեալ առաջին պաշտօնատարը կը ծանուցանէ որ բարլամէն թէ յունվարի 31ին ըստ նոր տուած պիտի բացուի, և խիստ ծանրակշիւ գործեր պիտի առաջարկուին և պիտի քննուին խելոյն որ ժողովը գումարուի: Նոր համար ըստ Կէրէի ըստին կը խնդրէ որ ամեն երեսփոխանները ներկայ գրտունին բարլամէնին բացուելուն:

Կըսուի թէ վեհափառ թագուհին ինքը անձամբ ներկայ պիտի ըլլայ բարլամէնին բացուելուն օրը:

Եւստիս Կէրէի ըստին լուրերը յունվարի 21 թուոյն մէջ կը կարդամք:

Վերջին ընդհանուր բաղձանաց զորս բոլոր Եւրոպան կը յայտնէ, Չարին կառավարութիւնը չուղեց ետ թողուլ հաշտութեան գործը, և հաշտութիւն տուաւ բանախօսութեանց միջոցաւ յառաջ տանել զայն, յուսաւոր թէ իւր չափաւորութեան արժեքը պիտի ճանչցուի»:

Վերջինէն յունվարի 22 ամսաթուով կը գրեն թէ նոյն օրը Վեստընտ կոմսին մէկ շրջաբերական հասեր է նոյն մայրաքաղաքը: Եւրոպայի յիշեալ երեսիկի պաշտօնատարը կը ծանուցանէ զպատճառները որոց համար Ռուսիան իւր հաւանութիւնը տուեր է Ստեփան առաջարկութեանց: Այս շրջաբերականը յառաջ կը բերէ նաեւ Կերէի պաշտպանի դաշնին դիտաւորութիւնները ի մասին ապագայ բանախօսութեանց:

Փարիզի Կէրէի ըստին իւր թերթին մէջ որ ի 21 յունվարի, այսպէս կը գրէ:

Քաղաքական կացութիւնը երէկուանէ ի վեր ամենեւին չի փոխուցաւ: Խաղաղութեան յոյսերը օրըստօրէ ևս առաւել կը հաստատուին: Հաշտութեան նախաշաղկապը գրութիւն մը արգէն դրուած և ընդունուած է Ռուսիայէն: Եւ ասի անոր հարկաւոր վաւերականութիւնը տալու համար ուրիշ բան չմնար, բայց միայն այս կողմէն մասնակից տէրութեանց ստորագրութիւնները պէտք է որ դրուին նոյն գրութեան ներքեւ: Իսկ այս ստորագրութեանց գրութիւն ինչպէս յառաջագոյն ըսած եմք, պաշտօնական կերպով մըն է որ պէտք է կատարուի: Եւ ասի ամենեւին վիճաբանութիւն մը չկրնար ծագիլ ի վերայ ընդունուած առաջարկութեանց որոնք կատարելապէս բացատրուել և որոշուել են: Եւ յիշեալ առաջարկութեան, առաջարկութիւնները

